

Op de grens van
het bestaan

Exit Jacques Janssen

Student, promovendus, docent, onderzoeker, hoogleraar, onderwijsdirecteur: Jacques Janssen (65) doorliep het hele traject aan de Radboud Universiteit. Op 27 maart neemt hij afscheid. De hoogleraar Cultuur- en godsdienstpsychologie blikt terug op een roerige loopbaan. Over de crisis die de opleiding een kwart eeuw teisterde, de explosieve ontlading ervan en de heropbouw onder zijn leiding.

Tekst: Anne Dohmen

In 1978 promoveerde u op een studie naar de Nederlandse studentenwereld. Hoe ziet die wereld er anno 2009 uit?

“De jaren zestig liggen op een breukvlak. Enerzijds was de universiteit nog een elite-instituut, anderzijds paste de universitaire structuur niet langer op de snel groeiende studentenaantallen. Democratisering was het devies, maar het onbeoogde effect was de verschooling van de universiteit. De revolutionaire beweging uit de jaren zeventig pleitte voor een studie in dienst van het volk. Ik omarmde die revolutie niet. Het was het afscheid van de universiteit zoals ik mij die voorstel. Geleidelijk kwam er een tegenbeweging, eerst door de formering van onderzoeksscholen. Het onderzoek werd weer elitair, maar het onderwijs bleef massaal en onder de maat. Ik ben blij dat het college van bestuur, de hoogleraren én de studenten tegenwoordig benadrukken dat wij als universiteit uitzonderlijk moeten zijn en niet zomaar een schooltje. Ik voel mij hier nu beter thuis dan tien jaar geleden.”

U schreef uw proefschrift samen met Paul Voestermans. Een kwart eeuw later ontstond er een conflict tussen u beiden met dramatische gevolgen. Een smet op uw loopbaan?

“Ons conflict was een uitvloeisel van 25 jaar onenigheid binnen de sectie Cultuur- en godsdienstpsychologie. Voortdurende conflicten over de opvolging van de oervader Han Fortmann. Het leidde tot een enorme verbrokkeling. Het onderwijs bleef goed, maar het onderzoeksprogramma leed er zwaar onder. De groep miste een goed bestuur, liet zich ook niet besturen. De crisis mondde uit in een koningsdrama rondom mijn benoeming tot hoogleraar. Het gekke is dat wij beiden oorspronkelijk buiten het historische conflict stonden, maar er uiteindelijk de protagonisten van werden. Het conflict is tot op het bot uitgevochten – en uiteindelijk door ons beiden beslecht. Dat heeft ons allebei beschadigd. Verdere samenwerking was mijns inziens uitgesloten en dat vind ik ook achteraf een terecht conclusie. Daar draag ik verantwoordelijkheid voor, voor de verdere verwickelingen niet.”

In die periode begon u met de vertaling van Dante's *Hel*. Een vlucht uit de bittere realiteit?

“Absoluut. Waar ik me op de universiteit voelde opdrogen, kon ik bij Dante wezenlijke vragen kwijt. Bovendien kon ik me daardoor lossmaken van het benoemingsconflict. Het gaf me een eigen gebied waarin ik me thuis elke avond te-

Foto's, van links naar rechts:

1967: Janssen werd lid van dispuut BRIL. (pagina 25)

1974: Daags voor Janssen en Voestermans aan hun proefschrift over studentenbewegingen begonnen. Een protest voor het Nijmeegse bestuursgebouw. "De opleidingen wiskunde en Nederlands vormden de kern van het verzet tegen de elitaire inhoud van de studie en voor een verregaande solidarisering met de arbeidersklasse."

1983: Interview naar aanleiding van het boek *Rechts Omkeer*, dat Janssen samen met Louk Hagendoorn schreef, over de rechts-extremistische trend onder jongeren. "We kregen hier veel publiciteit mee. Terwijl iedereen dacht dat Nederlanders ruimdenkend zijn, bleek uit ons onderzoek dat jongeren bevattelijk zijn voor rechts-extremistische denkbeelden. De primeur gaven we expres aan bladen als *Elsevier* en *VRC* om te laten zien dat de boodschap niet uit de linkse hoek kwam. De nationale en internationale pers volgde massaal, tot aan de *New York Times* toe."

1991: Een grote hobby van Janssen (derde van rechts): Gregoriaans zingen. Op de foto bij het afscheid van collegevoorzitter Willy van Lieshout, een gezang over de heilige Willibrordus, die – net als Van Lieshout – naar Utrecht vertrok.

1999: Janssen in zijn werkkamer, bezig met zijn vertaling van *Dante's Hel*.

2001: Bij een congres in Rome. "Mijn vrouw en ik manoeuvreerden ons samen op de achterste rij. Ik had geen enkele behoefte om voor de paus op mijn knieën te gaan. Religie heeft mijn dagelijkse aandacht, maar met de Amerikaanse historicus Garry Wills, een eminente katholieke auteur, ben ik al jarenlang *poped out*, 'uitgepausd' in goed Nederlands."

2000: Janssens vrouw feliciteert hem met zijn inauguratie tot hoogleraar.

2001: Congres in Teheran met Jaap van Belzen, Jos Pieper en Rien van Ouden (vlnr). "Zeer enerverend. Een bizarre ontmoeting met de Iraanse cultuur."

2005: In de Rotterdamse schouwburg. "De mooiste toespraak die ik ooit gehouden heb, bij het honderdjarig bestaan van de Radboudstichting".

rugtrok. Ik ben er beter door gaan schrijven, het heeft mijn fantasie verlevendigd, mijn inzicht in de Europese cultuur groeide. Ik kon mijn katholieke opvoeding 'herbronnen'. Ik ben er een ander mens van geworden."

Wanneer heeft de religie haar intrede gedaan in uw onderzoek?

"De belangstelling voor religie was er altijd al. Maar pas begin jaren negentig ben ik me puur en alleen op religie gaan richten. Binnen de godsdienstpsychologie kwam ik aanvankelijk, in lijn met de traditie, met beschrijvende publicaties over bidden en religieuze ervaringen. Vanaf 1995 heb ik geprobeerd ons onderzoek meer experimenteel in te richten. Maar de wetenschap kent haar beperkingen. De godsdienstpsychologie onderzoekt problemen op de grens van het bestaan. Altijd daar waar je het niet meer weet, op de grens van verlangen, van denken, van het fysieke bestaan zelf. Ik ga er in mijn afscheidsrede dieper op in."

Is uw belangrijkste wetenschappelijke bijdrage de introductie van de Terror Management Theorie geweest – over hoe cultuur en religie een antwoord vormen op de existentiële angst voor de dood? "Die theorie gaf mij de mogelijkheid om de godsdienstpsychologie

meer in een experimenteel kader te plaatsen. Maar mijn belangrijkste bijdrage ligt in mijn beschouwende, beschrijvende artikelen. Ik was altijd *torn between two lovers*: mijn hoofdvak was methoden en technieken van onderzoek en iets mooiers dan het experiment is er niet. Het scherpt je denken, maar ik kan me er niet in verliezen. Het blijft een truc die pas werkt als je de juiste vraag stelt."

Vijf jaar geleden werd u onderwijsdirecteur. U heeft zich gestort op een omvangrijke onderwijsvernieuwing binnen de psychologie.

"Mijn onderwijsdirecteurschap is zonder meer het belangrijkste dat ik de afgelopen vijf jaar gedaan heb. Ik heb een flinke aanzet gegeven tot een totaal vernieuwde psychologieopleiding. De veranderingen zijn onder meer: een duidelijker onderscheid tussen de bachelor- en masteropleiding en meer nadruk op het wetenschappelijk gehalte van de psychologie, om ons scherper te onderscheiden van het hbo. Onderwijs en onderzoek zijn beter geïntegreerd. De eenheid van de psychologie staat centraal en er is minder nadruk op de oorspronkelijke vakgebieden. We gaan ook meer letten op de maatschappelijke toepasbaarheid van de psychologie, in plaats van op de verschillende richtingen. We

zorgen voor een goede basisopleiding en bieden toptalenten meer mogelijkheden.”

De afgelopen jaren is de instroom explosief gegroeid. Heeft de samenleving ruimte voor al die psychologen?

“Wim Kan zong eens: ‘De droom van alle ouders is een intellectueel, maar veertigduizend psychologen is misschien wat veel.’ We kennen inmiddels een fixus, maar we zijn vooral veel actiever op het gebied van de beroepsoriëntatie. Vanouds kent Nijmegen bovendien veel afstudeerrichtingen. Daar leggen we nu minder het accent op, maar nog steeds zijn er veel keuzemogelijkheden. Je kunt met psychologie veel kanten op en de studie levert veel praktische kennis op. Ze past naadloos in het geïndividualiseerde tijdsgewricht.”

Wat laat u achter?

“Een mooie universiteit met veel dierbare collega’s. Een sectie die lange tijd in een crisis zat en daar nu volledig van genezen is. Een psychologieopleiding die zich enthousiast en met succes vernieuwt. Ik ben er trots op dat ik geen afgebrand gebouw achterlaat, terwijl ik wél in een afgebrand gebouw begonnen ben. Daniël Wigboldus is de gedroomde opvolger. Hij heeft dezelfde visie als ik. Hij is een be-

vlogen pragmaticus met hart voor onderwijs, voor studenten en docenten. Met passie en handigheid begiftigd.”

En een universiteit die worstelt met haar katholieke identiteit?

“Ik heb vaak deelgenomen aan discussies over het katholieke karakter. Inmiddels denk ik dat de naamsverandering een goede keuze is geweest. Het katholieke karakter ontnam mensen soms de vrijheid om volwassen met religie om te gaan. Maar een universiteit heeft, behalve een wetenschappelijke, ook een culturele taak. Er is te veel nadruk op het strikt wetenschappelijke aspect en bovenal haat ik het hameren op productiecijfers. We zoeken te weinig de confrontatie tussen ‘harde’ wetenschap, filosofie en religie. Daarin heeft de universiteit nog een weg te gaan, al zijn er met de Honours Academy en het Soeterbeeckprogramma stappen in de goede richting gezet.”

Meest memorabele student

“Karin Steenstra slaagde erin om in korte tijd een fantastisch NWO-voorstel te schrijven dat in de open ronde gehonoreerd werd. Ze is later helaas gezwicht voor een aantrekkelijke maatschappelijke carrière. Michiel van Elk heeft bij mij Terror Management experimenten gedaan en is inmiddels een succesvolle promovendus bij cognitieve psychologie. Beiden verenigen de ideale combinatie: wetenschappelijk geschoold maar steeds op zoek naar nieuwe en fundamentele vragen.”

Janssen als docent

“Ik denk dat ik een goede docent was. Altijd hoge beoordelingen gehad. Ik heb ook eindeloos veel lezingen gegeven en ken elke Nederlandse universiteit van binnen. Vanmorgen heb

ik mijn laatste college gegeven. Leuk dat ik applaus kreeg na afloop, terwijl de studenten niet wisten dat het mijn laatste college was.”

Janssen als wetenschapper

“Ik heb veel publicaties op mijn naam staan, maar ben, met mijn oriëntatie op Nederland, nog van de oude school. Ik heb de godsdienstpsychologie altijd gerelateerd aan de nationale culturele context. Als ik opnieuw kon beginnen, zou ik me meer internationaal oriënteren.”

Finest hour

“Mijn toespraak in Rotterdam voor een volle schouwburg (zie foto). Ik had de volledige aandacht van de zaal, een serieus verhaal, de lachers op mijn hand. Breder gezien heb ik vooral plezier beleefd heb aan mijn onderwijsdirecteurschap. De

hoogtepunten van mijn carrière liggen aan het eind. Ik heb veel in gang gezet, maar er is ook nog veel te doen.”

Diepste dal

“De lange periode van verre gaande onenigheid en conflicten binnen onze sectie. De enorme verbroekeling. En vervolgens het koningsdrama dat daaruit ontstond.”

Leven na de Radboud Universiteit

“Dante vertalen én uitdragen met lezingen en reizen, een boek schrijven over religie in Nederland, Gregoriaans zingen, enkele promovendi begeleiden, wat onderwijs geven. Bovenal: meer tijd voor huiselijk geluk: mijn vrouw, onze kinderen en zeven kleinkinderen.”

